

2. Мак-Маллин Р. Практикум по когнитивной терапии : Пер. с англ. / Р. Мак-Маллин – СПб. : Речь, 2001. – 560 с.
3. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. - СПб. : Речь, 2001. – 256 с.
4. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavior change / A. Bandura // Psychological Review. – 1977. – Vol. 84. – P. 191-215.
5. Chiu C. Toward an integrative model of personality and intelligence: a general framework and some preliminary steps / Chiu C., Hong Y., Dweck C.S. // Personality and Intelligence / R.J. Sternberg, P. Ruzgis (Eds.). – New York : Cambridge University Press, 1994. – P. 104-134.
6. Hiroto D. S. Locus of control and learned helplessness / D. S. Hiroto // Journal of Experimental Psychology, 1974. – Vol. 102. – P. 187-193.
7. Ryan R. M. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions / Ryan, R. M., & Deci, E. L. // Contemporary Educational Psychology, 2001. – Vol. 25. – P. 54-67.
8. Seligman M.E. Explanatory style and depression / Seligman M.E., Nolen-Hoeksema S. // Psychopathology : An interactional perspective / D. Magnusson, A. Ohman (Eds.). Orlando (FL) : Academic Press, 1987. - P. 125-139.
9. Weiner B. An attributional analysis of achievement motivation / Weiner B., Kukla A. // Journal of Personality and Social Psychology, 1970. – Vol. 15. – P. 1-20.

Отримано 08.09.2014 р.

УДК 159.922

Траверсе Т. М. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет психології , кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ: ЗДБУТКИ, МОЖЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ

У статті йдеться про здобутки сучасної психології загалом та політичної психології зокрема щодо розроблення проблеми політичного мислення. Розглядаючи історію вивчення політичного мислення, виокремлено підходи, які мають різне дисциплінарне походження, будучи запозиченими із філософії, політичної науки, соціології та ін. Йдеться про описовий, соціально-психологічний та логіко-процесуальний підходи.

Ключові слова: політичне мислення

В статье рассматриваются достижения современной психологии вообще и политической психологии в частности относительно разработки проблемы политического мышления. Рассматривая историю изучения политического мышления, выделено подходы, которые имеют разное дисциплинарное происхождение, будучи экстраполированными из философии, политической науки, социологии и др. Речь идёт об описательном, социально-психологическом и логико-процессуальном подходах.

Ключевые слова: политическое мышление

In the article presented modern psychology in general and political psychologists in particular in relation to development of problem of the political thinking. Examining history of study of the political thinking, approaches that have a different disciplinary origin are distinguished from philosophy, political science, sociology etc. Examined of about descriptive, socially-psychological and logic-processsing approaches.

Keywords: political thinking

Актуальність. Динаміка та драматизм сучасного політичного життя України загострили існуючі проблеми та поставили чимало нових. Одна з них – проблема політичного мислення як фахових політиків, так і пересічних громадян, оскільки більш-менш продуктивний вихід із політичної кризи можливий при адекватній взаємодії усіх членів соціуму.

У дослідженнях різних видів професійної діяльності йдеться про різні види мислення фахівця, які зумовлюються її специфікою та предметом. Досліджувалися види професійного мислення фахівців – представників інститутів колективного політичного насилля – військових (Ф. Ф. Гайворонський, 1991; М. О. Сігда, Є. І. Добряков, 2006 та ін.); військовослужбовців спеціального призначення (зокрема їх оперативного мислення); правового мислення міліціантів (І. Я. Андрюшко, 2012 та ін.), а також дипломатів, журналістів (Й. М. Дзялошинський, 1996 та ін.), аналітиків, експертів, радників, помічників політичних діячів (О. В. Коржаков, 1997 та ін.), державних посадовців, зокрема, мислення управлінця (А. В. Карпов, 2005 та ін.) тощо.

З накопиченням системних досліджень щодо професійних видів мислення можна говорити про ті види мислення, які іманентно властиві будь-якому виду професійного мислення: конструктивне (І. М. Біла, 2011; В. О. Моляко, 2007), творче (О. В. Брушлінський, 2013; В. О. Моляко, 2012; Я. О. Пономарьов, 1967; О. К. Тихомиров, 2013), оперативне (Д. М. Завалішина, 2005), соціальне (К. О. Абульханова-Славська), практичне (Д. М. Завалішина, 2005; А. В. Карпов, 2005), поняттєве (М. О. Холодна, 2012) та ін.

У політичній психології мислення в якості когнітивного компонента включене (переважно опосередковано) до численних психологічних феноменів політичної психіки. Термін «політичне мислення» є вживаним, проте неоднозначно визначеним у сучасній політико-психологічній науці. Розглядаючи накопичений досвід вивчення та дослідження політичного мислення, можна виокремити підходи, які мають різне дисциплінарне походження, будучи запозиченими з філософії, політичних наук, соціології та ін. Йдеться про описовий, соціально-психологічний та логіко-процесуальний, підходи. Ми розглядаємо їх не претендуючи на формування системної типології. Таке виокремлення має робочий характер.

Метою даної розвідки є розгляд основних підходів у політико-психологічній науці, які розкривають різні аспекти проблеми політичного мислення.

Описовий підхід пов'язаний із зародженням наук про політику та з вивченням політичної діяльності володарів різних часів та народів. Він розробляється у рамках філософії, історії політики, політичної філософії та ін. Ідеї порядного і раціонального начал у прийнятті і здійсненні державних актів містяться у зводі законів Ярослава Мудрого «Руська правда», «Повчанні дітям» Володимира Мономаха, прадавніх трактатах про управління державою Конфуція та ін. Окрім пріоритету морально-релігійних норм, якими має керуватися державний діяч наголошується на вміннях раціонального аналізу та використання силових санкцій у своїй діяльності. В Античному Заході у працях про політику відзначають розум політика та певні його якості. У «Законах» Платон говорить про розумного «благопристойного» тирана, який здатен здійснювати владу законом, тобто бути «видатним законодавцем» (Платон, 1999). Аристотель

вважав, що політиком має бути такий громадянин, який здатен здійснювати не лише своє, але й суспільне благо [1, с. 177].

Дослідники вказують на соціальну та соціокультурну зумовленість мислення. Кожна культура характеризується власним специфічним ментальним апаратом. Це такі категорії, за допомогою яких «людина відбирає імпульси і враження, які надходять із зовнішнього світу, і перетворює їх в дані свого внутрішнього досвіду. Ці категорії утворюють семантичний «інвентар культури» [3, с. 30-31]. Як зазначають філософи, «... сучасне політичне мислення ... отримує реальний смисл лише з початку Нового часу» [4, с. 9].

У той чи інший спосіб інтерпретації властивостей мислення політика-фахівця частково представлені у соціологічних теоріях (М. Вебер), у філософії політики в частині політичної рефлексії (О. М. П'ятигорський), у теоріях стосовно політичного лідерства/керівництва (Л. Бернард, Ф. Гальтон, С. Кілбоурн), «героїв» (Т. Карлайл, Дж. Дауд), у сфері політичного портретування (М. М. Ракитянський), у психобіографічних дослідженнях (В. Лангер, М. В. Попович, З. Фройд) тощо. У дослідженнях політичної еліти, вчені насамперед відзначають здатності розуму політика.

Політичне мислення розглядають як форму політичної свідомості. Говорячи про свідомість у широкому тлумаченні, ми спираємося на твердження Дж. Б'юженталя: «люди обізнані, вони обізнані відносно того, що вони обізнані – отже вони свідомі» [1, р. 139]. Окремим її аспектом є моральна свідомість. Проте коректне співвідношення моральних норм з поведінковими та когнітивними індикаторами є достатньо проблематичним, оскільки саме поняття моралі та моральності в політиці є достатньо дискусійним (А. В. Брушлінський, В. В. Знаков та ін.). У сучасних демократичних суспільствах розвиненою є правова свідомість, яка характерна для епохи капіталізму. Водночас дослідники вказують, що в країнах пост СРСР домінуючою є моральна свідомість, яка значною мірою підмінює собою правову (Л. С. Мамут, 1986). Для розв'язання даної проблеми, окрім цінностей, потрібне політичне мислення.

Соціально-психологічний аспект політичного мислення пов'язаний із груповим впливом, оскільки політик завжди знаходиться у складно організованому середовищі послідовників, опонентів та ін. Соціально-психологічний підхід до політичного мислення насамперед, представлений науковими розробками політичної комунікації, особливість якої полягає в тому, що вона завжди є впливом (Є. В. Єгорова-Гантман, 1994, С. 96). Аналізуючи дослідження політичного дискурсу, дослідники зазначають, що йдеться про мовне поле політики, в тому числі характерного для тоталітарної влади (А. М. Баранов, 1997; П. Серіо 1999), про смислову невизначеність, фантомність денотатів, фідеїстичність, домінування впливу і оцінки над інформуванням як особливості політичного дискурсу (М. В. Ільїн 1997; О. І. Шейгал, 2004). Зокрема, досліджуються існуючі у політичному дискурсі символи, міфологеми, ідеологеми, базові концепти («влада, народ, політика, держава») та особливості їх розуміння.

У традиції біхевіоризму дослідники спрямовують пошуки на з'ясування загальних закономірностей, зазначаючи, що останні реалізуються там, де роль свідомості зводиться до мінімуму. Йдеться як про способи організації аргументів у політичному дискурсі, так і про їх зміст. У дослідженнях дискурсивних практик відомих політиків з'ясовано використовувані ними риторичні прийоми –

гіперболізації, вживання евфемізмів, ярликів, кількості повторювання аргументів, їх черговості, однобічності чи багатоаспектності аргументування, інтенсивності підкріплення тощо (Т. А. ван Дейк, 2006; В. Є. Чернявська, 2006; О. О. Леонт'єв, 2008; О. С. Іссерс, 2008). Йдеться про мовну поведінку російських політиків, їх риторичні стратегії і тактики стосовно взаємодії з аудиторією, створення індивідуального образу і т. п. (М. В. Китайгородська, Н. М. Розанова, 2003; О. Б. Шестопап, 2010; О. М. Паршина 2011 та ін.). З'сувалося, що вибір альтернативних способів опису ситуації впливає на розуміння висловлювань адресатом (Р. Блакар, 1987 та ін.). Політичний дискурс та його (дискурсивні) практики пов'язують з актуальною тематикою, яка зумовлюється тим чи іншим періодом, домінуванням певних політичних сил (А. М. Баранов, 2004), жанрами (політична документалістика, інтерв'ю, мітинг, передвиборча полеміка та ін.) (М. В. Китайгородська, Н. М. Розанова 2003, О. А. Філінський, 2002).

Світ простої думки як «первинні очевидності» за Гуссерлем, «доха» за Аристотелем функціонує у масовій культурі суспільства як система. При цьому природна мова є однорідним простором, де сфера дискурсів (тобто соціолектів) неминуче зумовлює мовлення та сам тип мислення. Дослідники говорять щонайменше про два дискурси – «акратичний» та «енкратичний». У першому випадку – невідомий, а в другому – такий, що відбиває політичні владні відносини. Згідно з Р. Бартом, «докса» є тим культурним опосередкуванням, через яке здійснюється мовлення влади. Акратичний дискурс є завжди парадоксальним (наприклад, марксистський дискурс за капіталістичного ладу). Енкратичний дискурс вважають всюдисущим і утворює опозицію будь-якій системності. Він має прояв як «універсальність», «здоровий глузд», «ясність» (Barthes R., 1984). У П. Бурд'є термін «докса» позначає легітимне бачення соціального світу. Як неререфлексована згода зі звичним політичним порядком, який відтворюється сам по собі, без усвідомлення, обговорення, як повітря, яким дихає людина. Наприклад, один з досліджуваних респондентів зауважив: «... за радянських часів, ми виховувалися в традиціях чітко визначених цінностей ... комунізму, миру, праці, домінування робітничого класу ... Ці цінності, зокрема «партія і народ – єдині», були сприйняті мною однозначно, не просто як орієнтири життя, і не просто як значущі орієнтири, а як єдино правильні орієнтири ... Я щиро вважав, що це є справжнім життям».

Змістова структура мовленнєвого повідомлення людини в політиці висвітлюється достатньо широко. Зокрема, вирішуються питання стосовно того приводити аргументи «за» свою точку зору чи включити й «проти»; визначення припустимого діапазону критики опонента та самого себе (R. Capps, J. R. O'Connor), міри самореклами (W. N. Thompson) потрібності висновків (П. Міцич та ін.); визначення ієрархії потреб у комунікації залежно від їх актуальності; особливості та правила визначення сегменту електорального поля як значущого в орієнтації своєї політичній діяльності (J. Dunckel, K. Spicer та ін.).

Досліджуючи процес переробки інформації, вчені вважають, що прийняття або неприйняття рекомендованої думки визначається вже на початкових стадіях переробки інформації, власне її сприймання (М. Шериф, К. Ховланд, 1961). Зокрема, ними з'ясовано, що рецепієнт не може бути об'єктивним в оцінці соціальної позиції комунікатора. Зокрема, екстремісти схильні до зміни своїх поглядів у протилежну до пропонованої комунікатором сторони. Виявлений

«ефект бумерангу» полягає у тому, що у ситуації прямої суперечності між повідомленням та докомунікаційними установками екстремістів, вони набувають ще більшої радикальності.

Логіко-процесуальний підхід представлений дослідженнями когнітивістів. Їх основною проблемою стало з'ясування суб'єктивної або внутрішньо-детермінованої логіки поведінки політичних акторів, яка зумовлюється пізнавальною сферою особистості. Дослідники вважають, що політичне життя містить умови, які не дають змоги акторам діяти раціонально повною мірою, тому застосування моделі калькуляції зисків та витрат, які існують в теорії раціонального вибору для пояснення рішень акторів, є досить обмеженими. Теоретики раціонального вибору (Е. Даунс, У. Ніскакен, Дж. Бьюкенен, Г. Таллок та ін.) дотримуються формально-логічних пояснень, тоді як прихильники когнітивного підходу (Г. Саймон, Д. Лакофф, А. Тверські, Д. Кенеман та ін.) звернулися до суб'єктивної логіки поведінки політиків. Серед умов, які ускладнюють раціональну поведінку політиків вони називають неповноту інформації про вирішувані проблеми; неоднозначність альтернатив вибору; необхідність врахування різнобічних інтересів; новизну політичних ситуацій, яка не дає можливості використовувати типові і повністю раціональні рішення.

Одним з перших підійшов до проблем аналізу політико-управлінської практики Г. Саймон, запропонувавши нову модель поведінки людини (Г. Саймон, 1993). На його думку, особи, які приймають рішення, діють в умовах «обмеженої раціональності», тобто актор здійснює вибір не на основі прорахованої оптимальності рішення, а на основі «задоволеності» тим чи іншим рішенням. Аналізуючи практику політичної еліти, на основі результатів досліджень особливостей політичного мислення американських лібералів та консерваторів, Дж. Лакофф дійшов висновку, що процеси мислення і мовлення людини значною мірою є метафоричними, а отже, поняттєва система людини у політиці упорядковується і визначається метафорично (Дж. Лакофф, 2006 та ін.).

У загальнотеоретичних основах когнітивного аналізу політичної практики приділяють увагу залежності рішень, які приймаються, від особливостей ментальних моделей осіб, що їх продукують. Йдеться про процесуальні особливості: когнітивного структурування ситуації політиком при прийнятті рішень, що відображено у теорії перспектив (Д. Канеман, П. Словік, А. Тверські, 2005); операціонального кодування (Л. Джонсон, 1977; О. Холсті, 1977 та ін.). Д. Норт дійшов висновку, що наміри політиків і наслідки прийнятих ними рішень прямо зумовлюються особливостями їх менталітету (Д. Норт, 1997). Своєю чергою, удосконалення методик дослідження менталітету політиків за допомогою контент-аналізу їхніх текстів призвело до появи когнітивного картування політиків (Г. Бонем, 1993 та ін.). Окремим напрямом проводилися дослідження образів сприймання політиків, держави та ін. (М. Коттам, 1986 та ін.) тощо.

Моделювання політичного мислення, як окремий напрям, дало змогу дослідити когнітивні чинники у прийнятті рішень та сприяло більш детальному аналізу політичної поведінки акторів (П. Андерсон, 1994; Ч. Тейбер, Р. Тімпон, 1994 та ін.). У традиції когнітивного підходу розробляється концептуальний апарат досліджень, моделювання політичних рішень, аналіз когнітивних детермінант утворення політичних інститутів (А. М. Баранов, П. Б. Паршін, 1990М. І. Бірюков, В. М. Сергеев, 2004 та ін.).

Психосемантична традиція дає змогу з'ясувати не лише зміну установки, а й механізм її зміни. Зокрема, у дослідженнях В. Ф. Петренка та О. В. Мітіної (1997, С. 5–42.) з'ясовано, що вплив спочатку призводить до зміни категоріальної структури сприймання стосовно одиничних об'єктів певного класу об'єктів. Потім відбувається перебудова структури сприймання всього класу об'єктів. Вона відбувається шляхом підвищення рівня когнітивної складності (В. Ф. Петренко, О. В. Мітіна, 1997). Категоріальна структура свідомості як імпліцитна картина світу опосередковує сприймання та усвідомлення світу, набуваючи власного онтологічного статусу.

У політиці індивід керується абстрактними поняттями, які він не може перевірити особистим досвідом, і тому стає жертвою безсвідомих фантазій, які спотворюють дійсність (М. Кляйн, 2003 та ін.). Це зумовлює існування стійких соціально-політичних міфів, які забезпечують функціонування політичного режиму та суспільного порядку. Генеза політичної діяльності зумовлює той факт, що категоріями політичного мислення можуть бути будь-які категорії з інших сфер існування соціуму – мораль, релігія, наука, право, економіка. Водночас наукові категорії у політичному мисленні мають межі, оскільки наука не випрацювала стосовно політики універсальних законів її існування.

Дослідники зазначають, що злиття соціальної міфології та політичної ідеології стало таким помітним явищем суспільного життя, що у багатьох сучасних дискусіях про політику слово «ідеологія» можна було б замінити терміном «міфологія» (Всемирная энциклопедия, 2004, С. 16). Політичний міф існує як архетипічна конструкція, що обґрунтовує існування політичної системи або необхідність її зміни (саме такими є революційні міфи). Особливо помітною роль міфології стає у кризові періоди існування соціуму. Завдяки іманентним властивостям міфу (символізм, концептуальність, системність, створення образу надлюдини, структурування просторово-часових координат сприйняття актором суспільно-політичної дійсності, анонімність міфотворення та ін.) відбувається творення картини світу. Як зазначає Е. Анчел, типове для міфологічного мислення проведення аналогій та перебільшене узагальнення призводить до того, що біди суспільства, завжди з конкретними та поцейбічними, або трактуються як сутність світу, або причини їх шукаються у внутрішній природі людини, що не піддається змінам (Е. Анчел, 1979). Функціонування міфів у політиці спричинює існування різного роду обманів. Йдеться як про введення в оману (В. В. Знаков, 1993), так і про викривлення фактів. Обманутими можуть стати як індивід, так і маса. Проблема функціонування брехні та обману у політичному мисленні є мало розробленою (Д. Дубровський, 1994).

Деякі дослідники взагалі заперечують раціональне пояснення у розумінні політичних проблем, вважаючи, що корені ідеології містяться в інстинктах мас. І саме «сплеск інстинктів» актуалізує певний соціальний міф. Дослідження констатували більшу чи меншу вираженість та співвідношення раціональної та ірраціональної складових психіки у процесі політичної участі. У теоріях раціонального вибору вважається, що люди раціонально зважують зиски та втрати від здійснюваного політичного вибору у ході голосування. Електоральна поведінка як емоційно-експресивна обґрунтовувалася у працях А. Тверскі, Д. Канеман, П. Снайдерман (2005). Згідно з їхніми поглядами, результати виборів

залежать від групової лояльності та партійної ідентифікації, а не від раціональної позиції виборця.

Будь-який соціально-політичний лад формує систему соціальних штампів (стереотипів) у формі звичаїв, правил, законів, які є обов'язковими для його функціонування. Соціально-політичні стереотипи існують як явище політичної культури і розрізняються на стереотипи свідомості і поведінкові стереотипи. Спрощуючи і систематизуючи інформацію (надаючи їй когнітивної форми), актор створює когнітивну схему для більшості суспільно-політичних ситуацій і соціальних груп. Серед чинників, які визначають стійкість стереотипів та їхню здатність до самовідтворення, є прагнення людини до послідовності у мисленні й поведінці, яке виконує функцію захисту, оскільки підтримує наявні переконання і установки. Інституційна підтримка політичних стереотипів щодо стабілізації або дестабілізації інформаційного поля забезпечує стабільність або хиткість політичної як системи.

Поняття «політичне мислення» пов'язується з такими поняттями як «політична свідомість», «політична культура», і часто, через них визначається. У зарубіжній літературі існує чимало визначень «політичної культури», де підкреслюють набір орієнтацій на політичні об'єкти (О. Б. Шестопап). Одним із сутнісних аспектів психології політичного мислення є проблема прийняття рішень. У контексті досліджень прийняття політичного рішення напрацьовано чимало наукових розробок стосовно політико-управлінських мереж (policy networks), проблемних комплексів (policy issues), впливу середовища (policy environment), інституційно-інструментальних аспектів (policy design), когнітивного аналізу ролі цінностей та знань, норм та емоцій у прийнятті політичних рішень. Ці дослідження пов'язані із вивченням публічної політики та державного управління. Дослідження постбіхевіористів (Р. Даль, С. Ліппсет та ін.) були спрямовані на з'ясування повторюваності, характерних рис у політичній поведінці виборців. Основоположними вважаються роботи Д. Геллапа, П. Лазарсфельда, С. Ліппсета, які досліджували громадську думку методом передвиборчого зондажу.

У теоріях прийняття політичного рішення йдеться про способи вироблення рішень для суспільства (Д. Істон, 1979); вибору однієї з двох (меншою мірою) можливих політичних дій (Т. Клементевич, 1991); вибору найкращої з альтернатив (Р. Даль, 1999); вироблення кількох варіантів дії для ліквідації наявної політичної проблеми і подальший вибір оптимального (найкращого) з них, реалізація якого має усунути проблему з максимальною ефектністю (К. Симонов, 2007) та ін.

Поєднання всеохопної раціональності державної організації з інтересами різних груп, які несуть корпоративну та індивідуальну раціональність відбито в теоріях Г. Аллісона (1971), Г. Саймона (1980), Дж. Томпсона (1967). Дослідники намагалися виокремити етапи, які б відбили логіку процесу вироблення політичного рішення. У політико-психологічному напрямі теорії прийняття рішень у політиці йдеться про політико-управлінські (Г. Саймон, 1980), інтелектуальні (Т. В. Корнілова, 1994; М. К. Мамардашвілі, 1997), моральні (К. Поппер, 1992) та ін.

У визначеннях політичного мислення частково синонімічним рядом до терміну «політичне мислення» можна вважати терміни «інтелект управлінця» (Ф. Фідлер, А. Лейстер), «практичне мислення в діяльності керівника» (А. В. Карпов), «соціальне мислення» (К. О. Абульханова-Славська) та ін. Зв'язок інтелекту та

ефективності управлінської діяльності зумовлюється висхідною закономірністю, яку з'ясував Е. Гизеллі – між ними існує криволінійна залежність. Тобто найбільш успішну діяльність мають ті керівники, які мають не досить низький і водночас не досить високий інтелект. Йдеться не про максимально правильний розв'язок задачі, а про продуктивну зміну ситуації у заданому напрямі.

Висновки. Проблема політичного мислення й досі не стала предметом системних досліджень вчених. Розглянуті підходи складно узагальнюються, оскільки лише частково її розв'язують. Опосередковано аспекти політичного мислення розглядаються в контексті соціальних уявлень (Е. Дюркгейм) та репрезентацій (С. Московичі, М.-Л. Рукетт та ін.), політичних уявлень (В. Ф. Петренко, О. В. Мітіна та ін.), соціально-політичних установок, стереотипів, атитюдів (П. Бурд'є та ін.), соціального мислення як функціонального механізму свідомості (К. О. Абульханова-Славська та ін.), політичної свідомості (В. О. Васютинський, О. Б. Шестопап), громадської думки (П. Д. Фролов та ін.), політичного менталітету (Н. Ф. Каліна, Є. В. Чорний, О. Д. Шоркін; О. Б. Шестопап та ін.), суб'єктів політичної влади та політичної еліти (А. Тойнбі, К. Мангейм та ін.), аналізу політики та прийняття політичного рішення (Р. Даль, І. Дрор та ін.), політичного прогнозування та антиципування (Г. І. Батраченко та ін.) тощо. Політиці властива основна і найбільш загальна особливість психологічної структури діяльності – системність. Подальший розвиток розглянутих нами підходів створює підґрунтя для застосування системно-стратегіального підходу у дослідженні політичного мислення. Політичне мислення породжується боротьбою (як принципом) за статуси та ресурси соціуму. Воно існує водночас як спосіб пізнання політики; як форма існування політичної свідомості; як особлива форма політичної діяльності; як механізм функціонування суб'єктності людини в політиці, що й стане предметом наших подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Аристотель «Никомахова этика» // Аристотель. Сочинения в 4-х. – Т. 4. – М.: Мысль, 1993. – С. 177.
2. Всемирная энциклопедия : Мифология / ред. В. Адамчик, М. Адамчик; – М.: Современный литератор, 2004. – 1088. – С. 16.
3. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – 2-е изд. испр. и доп./ А. Я. Гуревич. – М.: Искусство, 1984. – 350 с.
4. Пятигорский А. М. Размышляя о политике / А. М. Пятигорский, О. Б. Алексеев. – М.: Новое издательство, 2008. – 192 с.
5. Five basic postulates of humanistic psychology / adapted by T. Greening from J. F. T. Bugental (1964) // J. of Humanistic Psychology. – 2005. – Vol. 45, № 2. – P. 139.

Отримано 28.09.2014 р.